

Nag-unang Sinemanang Magasin Sa Binisaya

Bisaya

Enero 25, 2018

Karon,
Available na sa
National Bookstores
ug Merriam &
Webster Bookstores
Nationwide!

ANG NAWALANG MITHI SA BANAY

NI JOSE ALLENDE

Aron makatrabaha o makapalit og bisan unsa, ubp. Basaha-Manila Bulletin Advertisements & Classified Ads

Alirong sa grasya, gisaw-an sa banay ang panihapon.

ANG NAWALANG MITHI SA BANAY

Sa Atong Hapin
NI JOSE ALLENDE

KANIADTO, ang adlaw sugdan sa mahimungayaong timbaya sa sunoy nga maoy tigsibya sa nagsingabot nga kabuntagan. Unya magkasa-kasa si Mama sa kiwiskiwis nga haling alang sa itak-angay nga tinughong. Ablihan ni Papa ang radyong transistor ug si Andoy Purdyong madungog sa naandan niyang sibya sa kaadlawong mga balita nga saktan usahay ug mga awit Binisaya nilang Jaime Salazar, Dulce, Allan Jaime Rabaya, Mingyoy Lopez. Sa pikas sibyaanan madungog ang mga tistis ni Art Maloy nga usahay saktan sa matistis nga mga awit nilang Max Surban, ug Yoyoy ug Pirot.

Unya ang naandang mga tugon ni Papa. Ang mga kahaw sayohon ug tibaw kay basig nalambod sa karaang tugas sa ilaya. Ang mga kanding ayohon paglawig kay basin makasibsi sa pugasa ni Poren. Ang mga pis-an pulpogan ug patong ug ang mga tali bahogan ug tahop. Ang mga himungaan pugaron. Magbugha ug kahoy. Pun-on ang tadyaw. Silhigan ang nataran sa dahon sa kaymito, nangka, bagalinga.

Sa dili pa mobitlak ang Adlaw sa subangan, sugdan na ang pagbudlay sa mga umahan. Andamon ang yuta

sa panwig. Halhagan sa mga unas ang mga lindog sa kardaba. Hinaplina ang kamotehan. Aronsahon ang mga kahon sa basak. Surkohon ang maisan. Maghumol ug tagod. Ganlotan sa gabi-gabi ang humayan. Himungpongan ang gapod. Ug uban pang buluhaton sa umahan.

Sa orasyon, moamin ang mga bata sa katigulangan diha sa tuwang-tuwang. Pagbinut-an mo, Dong... Day... ayaw mog

Sa pula sa puti! Kapayasan, tangaran... sabaw pay imo niining manok-bisaya, morag galaksiya sa kabituonan.

Sa pagdis-og sa panahon, wala nay mobaklay kay motakirong na lang niining mga habalhabal.

uban anang mga yabag-yabag. Kining mga tambag kauban sa pagsawop sa Adlaw. Unya dili madugay, ang kingki magsabwag na dayon sa iyang bulawanong kahayag sa mga suok-suok sa kagabhion. Unya, ibayang dayon sa hawanang ang utan nga sinubakan ug buwad-bulinaw nga pinahumtan ug sangig kun tanglad ba hinuon pares sa lintok o kaha binuyok. Alirong sa pinobreng panihapon, saw-an sa banay ang grasya. Manug-ab sa kabusog ug kataghaw di lang sa lawas kondili sa kalag.

Human sa panihapon, ang apohang lalaki mokuha sa iyang timustos ug maghingasoy sa iyang kasinatian sa gubat. Apan kon hasolon siya sa reyuma, ang apohang babaye ang maghinugid ug mga sugilanon sa kakaraan. Usahay, magtigmoay. Kamote sa Leyte sa ilawom paniti. O kaha magrima-rima ug bisan unsa.

Kon hayag ang Buwan, magduwa ug tubig-tubig. Kon alum-om ang gabii o kaha mag-inday-inday ang ulan, sugilanon makahahadlok ang iasoy sa hawanang ug ang mga bata magsikitay ug may siw nga manguhit sa tangkugo ug manghugyaw sa kabadlok. Sa bentana, panghikit-an sa kabataan ang balbal nga nagbitay ang tinai. Sa gawas, ang tuktur magdaghong ug mawala sa yamog ug kangitngit. Hala, naa ang tuktur sa abohan, nagtangag ug atay sa tawo. Ug kon mangalisang na, magsungka. Ug ang tanan manghigda nga malipayon.

Ingon niini kaniadto ang kasikas sa banika. Maoy gikadakan ni bisan kinsang anak sa mag-uuma. Sa bukid, dili tinuod ang *chid labor*. Ang dili motabang sa gimikanan, batang taspokan. Walay mahigugma sa batang taspokan. Dili ka palitan ug bag-ong purol. Dili ka palitan ug salbaro ni Salang. Dili ka kuyogon sa lungsod ug dili ka makasakay sa dyip ni Migue. Dili ka palitan ug bisikleta. Bata, pagkat-on sa paghatag ug bili sa kabudlay. Bata, tahora ang imong mga ginikanan aron motaas ang imong kinabuhi sa yuta, matod sa Basahan.

Unya sa pagtuwas sa lipya sa laing panahon, hinay-hinay nga nausab ang tanan. Wala nay ganahan sa bukid. Ang bukid nahisama na sa tawong sanglahon nga gisalikiway sa iyang mga minahal sa kinabuhi. Ang iyang mga bakidid nahisama na sa tiguwang yukog nga dili na makatryhad. Nanghubon ang mga bukidnon sa patag—sa dapit nga mahayag—kay ania dinhi ang kakomportable sa bag-ong panahon. Dinhi, wala nay magsag-ob ug tubig sa tadyaw kay aduna nay maghatoran sa mga balay ug tubig nga sirag-a. Wala nay bughaong ipil-ipil kay aduna nay LPG. Ang tawo wala nay buhaton gawas sa paglingkod ug pagtungok atubangan sa telebisyon nga

Kaniadto, baklayon lang nga magpas-an sa lulan paingon sa lungsod.

magpadaylang sa pundiyoohan. Ang radyong transistor butang na sa kagahapon. Wala nay tinughong. Ang pag-amin sa katigulangan mahikalimtan na gani usahay kay mas gipalabi ang elektronikong panimbaya diha sa *facebook*. Ang tambag sa mga tiguwang napulihan sa panghunahuna nga mas maalamon ang kartiyo sa usa ka batan-on kaysa pagpaminaw sa artraytison nga apohan. Pa, ayaw sigeg yawyaw diha, uy... sabaa nimo, uy. Ma, lahi na ron ang uso sa uyab-uyab, uy... ipanungod man mi ninyo sa inyong panahon.

APAN niadtong adlawa, may anak nga nahibalik. Gipadaplin dayon ang dakong lamesa dihang naluto na ang tinibuok nga duha ka manok-bisaya ug nalata na ang kaldereta ug paklay nga kanding. Lami ning mangyaka gyod ta sa sawog kay ing-ani baya ta sa una. Kayasa, mamalik ta adtong panahon nga gagnetay pa ta, uy. Binuang, pila ka tuig tang naanad manginon ug tubig sa tubod, hilas-hilas uroy nang maglain kuno ang tiyan kon dili sinag-a ang tubig. Lahi ra ang lamesa kan-an, uy, kay naa may makita nga *social hierarchy*; maayo ning mag-alirong lang ta kay way labaw, way ubos... tanan parehas ug distansiya sa usag usa. Ug ang alirong simbolo man sa kahingpitan.

Human sa panihapon, may nangita ug sista. Apan mikropono ug ampli ang minglugwa. Kini na ang bag-ong himan sa musika. Sagdi na lang, unsaon ta man. May mga butang sa kagahapon nga dili na gyod mahibalik. Sagdi lang, sa handomanan wala may pagkatun-as ang tanan. Sagdi lang, sagdi lang...

Wala na sab ang sugid-sugid. Wala na ang tistisay. Ingon sa wala nay kasaysayan ang banay. Ang mga pag-umangkon nag-iyahay ug tarmod sa selpon ug morag nakengkyog nga nagsigeg tingi. Ambot kon nakaila pa ba kaha sila sa ilang mga uyong ug uyang.

Sa kaadlawon, wala koy nadungog nga sunoy. Walay kiwiskiwis sa haling nga madungog. Hinuon, nagkamuritsing ang kangitngit sa daghong sa nanagdalang mga habalhabal nga naghatod-kuha sa nanagdalang mga pasahero nga paingon sa ilang nanagdalang mga buhatan.

Sa gawas, ang kanglaw sa kaadlawon ug ang lus-aw nga kahayag sa Buwan mao na lay nagtubig-tubig. —

PAGTUTOK SA BANDANG PROJECT SANDUGO SA DAKBAYAN SA ORMOG

GUMIKAN sa *phenomenal Bisrock explosion*, mas naikag pa ang A2-41 nga ipadayon ang pagpalambo sa orihinal nga musika sa Dakbayan sa Ormoc. Ning higayona, nadugangan og usa ang ilang komposisyon nga gitayolan nilag “Biniyaan”. Usa ka awit nga naghalagway sa inadlaw-adlawng pakigbisog sa yanong tawo ug sa gipuyos nga pagbati niini nga daw hinakawan sa kapalaran. Ug mas nagpusot-pusot pa ang ilang mga tinagik sama sa mga kantaang “Na-shoot sa Bukag”, “Balak Grade 1” ug daghan pa.

Tuig 2005, daw mipahuway ug nahunong ang A2-41 kay ang matag membro sa grupo pulos na linga sa taga-tagsa ka panikaysikay—sa pagtuon, trabaho ug ang uban nagsugod na sa ilang kaugalingong pamilya—kahintang nga lisod na gyod silang magkatapok aron maka-perform.

Nianang pagkasunod tuig (2006), si Rex Jumao-as misuway ang usab pagtagig og orihinal nga komposisyon. Ning tungora, Binisayang reggae na ang *genre* nila sa musika gikan sa *rock n’ roll* nilang tirada. Si Rex ug Philip nga mga *original member* sa A2-41 nakahukom pagbanhaw sa grupo. Ning higayona ilang gidapit silang Wence “JR” Arcuino isip *lead guitarist*, Alvin Romero isip *rhythm guitarist*, Raul Joseph isip *bassist-vocalist*, Junjun Nazario isip *keyboardist* ug Jiff Jorge isip *percussionist*. Ug gikan

sa A2-41, nahimugso ang Project Sandugo nga maoy ilang gipulig bunyag sa grupo. Dungan niini nangluwa dayon ang Binisayang komposisyon nilang *reggae* sama sa “Hilak” “Polboron” ug daghan pa.

Apan tapos sa ubay-ubay nilang *live performances*, ang Project Sandugo inamay na usab nga nahanaw kay ang mga membro niini nalinga na usab sa ilang taga-tagsa ka buluhaton. Si JR Arcuino mipadayon sa pagpahaniti sa iyang propesyon isip lisensiyadong arkitekto. Si Nino Son may kaugalingon nang negosyo. Si Alvin Romero nga usa ka *licensed civil engineer* mitrabaho sa usa ka *construction company* sa Sugbo. Silang Jiff Jorge ug Raul Joseph pulos nanglagwang sa abrod. Si Rex ug Philip na lang usab ang nagpabilin.

Paglabay sa usa ka tuig, subli na usab nga nabanhaw ang Project Sandugo. Ning higayona, si Earlan Yap na ang gitarista ug si Aking Parilla ang bahista. Nadugang usab isip gitarista si Christopher de Loyola nga gisundan sa laing gitarista nga si Kenjie Cortagena. Sa gilapon, gipadayon nila ang kinadimang nilang *reggae* diha sa Binisaya nilang komposisyon. Dinhi ning tungora ratagik nila ang “Sugar Daddy”, biradang awit nga naghubit sa usa ka babayeng *social climber* nga wala nay pagtuon sa tim-os nga pagbuti ug mao nay gipahimug-atan niini nga makakuwarta

sa mahigugma kaniya. Apan nabantayan nila nga daghan ang wa makayon sa bisan makalingaw pero *surrealistic songs* sa Project Sandugo.

Mibiya sa grupo si Earlan Yap kay gipalabi na niini ang iyang trabaho. Misunod paghawa si Christopher de Loyola kay gipadayon niini ang iyang pagtuon. Paglabay sa pipila ka tuig mibiya usab si Kenjie Cortagena kay nagtrabaho na kini sa Sugbo. Dinhi mipuli isip gitarista si Ronel Ollave. Sa tuig 2009, silang Rex, Philip, Aking ug Ronel mao nay mga sakop aron ilang ipadayon ang nasugdang kawsa sa musika.

Tuig 2015, Taudtaod gyod nga nalagdok pagpahuway ang Project Sandugo dibang si Rex Jumao-as nabalhin og asayn sa iyang trabaho ngadto sa Surigao. Kaingnon nilag mao na gyod toy kinutuban sa ilang grupo kay ang matag membro mao na may gibatagay prayoridad ang taga nila ka propesyon sa trabaho. Ingon sa hingpit na unta ang paglugak nila sa tanan nilang mga damgo sa musika.

Apan nianang Nobiyembre 2016, usa ka suod nilang higala nga si Romel “Tikol” Tabay kinsa nag-antos sa sakit sa atay ug nagtinga na sa higdaanan niini ang nanugon (sa wa pa kini motaliwan) nga ipadayon lang sa Project Sandugo ang ilang nasugdang. Kay matod pa ni anhing Tikol, moabot ra ang higayon nga ang mga tawo sa Ormoc ug Leyte makamao na unyang modayeg sa musiking lokal nga mugna. Si anhing Tikol usa usab ka musikero nga kanhi sakop sa *reggae bands* nga Alarm Clock ug PeaceMaker.

Niadtong Pebrero 2017, subli na usab nga migimaw ang Project Sandugo dilang si Anineth Donio nagsugod pag-eksperimento sa *music recording* ug *arranging*. Kadtong ilang komposisyon nga “Biniyaan” maoy ilang gisuwayan pagrekord ug pinaagi sa pagyagyo ni Rex Jumao-as, si Aking Parilla maoy mising-al sa awit. Tapos marekord, ang kanta ilang gisuway pag-upload sa Facebook nga giubanan nilag usa ka simpol nga *music video*. Dinhi wa nila damha nga ang *netizens* sa *social media* inanyang nakauyon ug mingpakatip sa komposisyon pinaagi sa pag-share. Gumikan niini, desidido na ang Project Sandugo nga magtapok silag usab ilabi na nga ilang nakita nga init na kaayo ang paghangop sa mga tawo sa orihinal nga komposisyong Binisaya.

Pagkabuwan sa Hunyo sa samang tuig, temporaryong mibiya si Aking Parilla sa grupo ug dinhi mihulip kaniya si John Gazo

isip bokalista. Ning bahina determinado na ang Project Sandugo nga hugtanay-sa-bakos na gyod ang ilang pagpadayon sa kawsa sa musiking Binisaya. Samot na ug gisip nilang gisuwerte ang grupo dilang ilang nahimamat si Mr. Nahshon Maquiling, ang *founding member* sa sikat nga bandang Assembly Language sa Sugbo ug usa na ka CEO sa Lemmonhead Publishing—miwabag sa Project Sandugo nga mopasilong ilawom sa Lemmonhead Publishing Artist Group.

Ang Project Sandugo wala mohunong nga kutob ra sila didto. Mas mingpunting pa sila og taas nga tumong alang sa kaayohan sa banda. Ang tulo sa mga membro nga silang JR Arcuino, Philip Arcuino ug Anineth Donio mingporsegr pagtuon og Live Sound Music Production and Recording Master Classes aron aduna silay pormal nga *background* sa musika. Ug pila ray estorya, silang tulo nakahaman sa kurso gikan sa usas nanag-una karong *audio engineering school* sa nasod nga mao ang Mark Yulo Audio Engineering School. Ang rason sa mao nilang pagtuon dili ingon nga alang lang sa hinakog nilang pagtabang sa kaugalingon, kondili, kini ilang gituyo aron makatabang sa ubang mga musikero sa Kabisayan ug Mindanao pagpalipang sa lokal nga musika. Silbing usa gyod ka *brotherhood project* nga mobenepisyo sa tanang *original music enthusiasts* sa tibuok kapupud-ang nagmahal ug nagtikok sa inahang dila nga Binisaya.

Ang Project Sandugo sa pagka karon kasamtangang nag-abuga sa pagrekord sa tanang mga komposisyon sa Lemmonhead Artists ug nagsilbi usab sila isip *technical consultants* sa *audio and music production* sa Lemmonhead Publishing. Usa ka katumanan sa dugay nang

damgo sa Project Sandugo nga ang matag usa makaangkon og patas nga kahigayonan og oportunidad sulod sa industriya sa musika. Giniyahan ning muong mga pnalantaw, walay imposible ug walay dili makab-ot nga kalamposan. Kana ang prinsipyo sa Project Sandugo.

Ang Project Sandugo maoy *main band performer* nga mopakita sa ilang katakos sa “Jam Ta Niño Bay Concert” nga ipahigayon sa ikaduhang semana ning buwan sa Enero 2019 nga gikahinaman sa taga Dakbayan sa Ormoc. Nagbahus-bahas na usab sila ngadto-rganhi sa Sugbo aron pag-perform sa sikat nga tokarangang establimento sama sa Handuraw ug Tambayan Sa Lacion.

Pipila sa komposisyon sa Project Sandugo sama sa “Nice Ang Imong Hair”, “Walop Sa Kagahapon” ug uban pa makita sa YouTube ug puyde nang ma-download gikan sa Amazon, Deezer, iTunes, Spotify ug uban pang nanag-unang *digital online stores* sa bisan asang suok sa kalibotan. —

Ang Project Sandugo nga padulong mangiara sa Sugbo alang sa usa ka gig.

Project Sandugo (Gikan sa wala): JR, Ronel, Philip, Neth ug John.